

ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტი

დავის ალტერნატიული გადაწყვეტის ნაციონალური ცენტრი

დავის ალტერნატიული გადაწყვეტა

წელიწადი

2018-2019

უნივერსიტეტის
გამომცემლობა

არბიტრაჟი, როგორც საგადასახადო დავის განხილვის ალტერნატიული მექანიზმი

არბიტრაჟი უფლების დაცვის ალტერნატიული საშუალებაა. XX საუკუნის მეორე ნახევრიდან ის უფრო და უფრო პოპულარული ხდება. საერთაშორისო პრაქტიკის შესაბამისად, არბიტრაჟი სხვადასხვა სახის, მათ შორის, საგადასახადო დავის გადაწყვეტის საშუალებად გვევლინება. საგადასახადო დავა შეიძლება წარმოიშვას როგორც ეროვნულ დონეზე, გადასახადის გადამხდელსა და საგადასახადო ორგანოს შორის, ისე საერთაშორისო დონეზე, ორ სახელმწიფოს შორის. სტატიაში განხილულია არბიტრაჟის ინსტიტუტის არსი, საგადასახადო დავებზე მისი გამოყენების მიზანშეწონილება, მისი დადებითი და უარყოფითი მხარეები, აგრეთვე, ამ ინსტიტუტის საქართველოში დანერგვის პერსპექტივები.

საკვანძო სიტყვები: გადასახადი, საგადასახადო სამართალი, არბიტრაჟი, საგადასახადო დავა.

1. შესავალი

საგადასახადო დავა წარმოადგენს ადმინისტრაციულსამართლებრივი დავის განსაკუთრებით სპეციფიურ და რთულ სახეს. საგადასახადო დავა განსხვავდება სამოქალაქო დავისგან. საგადასახადო დავა იწყება მაშინ, როდესაც საგადასახადო ორგანოს მოსაზრებით გადასახადის გადამხდელმა არ შეასრულა მასზე კანონით დაკისრებული ვალდებულება. ასეთი დავები ხშირად კანონის არასწორი ინტერპრეტაციითაა გამოწვეული.¹

საქართველოს კანონმდებლობა იცნობს საგადასახადო დავის გადაწყვეტის რამდენიმე კლასიკურ მექანიზმს. მათ შორის, აღსანიშნავია დავის გადაწყვეტის ადმინისტრაციული, ანუ არასასამართლო და სასამართლო მექანიზმები. საქართველოს საგადასახადო კოდექსის თანახმად, საგადასახადო დავა შესაძლებელია განხილულ იქნეს საქართველოს ფინანსთა სამინისტროს სისტემასა და სასამართლოში.² გადასახადის გადამხელისათვის უფლების დაცვის აღნიშნული მექანიზმები წარმოადგენს უფლების დაცვის ძირითად საშუალებას. გარდა ამ მექანიზმებისა არსებობს უფლების დაცვის ალტერნატიული საშუალებები, მაგალითად საგადასახადო არბიტრაჟი, ასევე საგადასახადო შეთანხმება, საგადასახადო მედიაცია და სხვ.

წინამდებარე სტატიის კვლევის საგანს წარმოადგენს საგადასახადო დავაზე უფლების დაცვის ისეთი ალტერნატიული საშუალება როგორცაა არბიტრაჟი. სტატიაში განხილული იქნება ამ მექანიზმის არსი, ფუნქცია, დადებითი და უარყოფითი მხარეები.

სტატიაში ასევე განხილულია საზღვარგარეთის ქვეყნების პრაქტიკა არბიტრაჟთან დაკავშირებით. ნაშრომში არამხოლოდ აღინერება ამ ინსტიტუტის არსი, არამედ შეფასდება მისი ქართულ რეალობაში დანერგვის მიზანშეწონილება და პერსპექტივები.

* თბილისის ივანე ჯავახიშვილის სახელობის სახელმწიფო უნივერსიტეტი, დოქტორანტი

¹ Smith K.S., Stalans L.J., Negotiating Strategies for Tax Disputes: Preferences of Taxpayers and Auditors Author(s). Source: Law & Social Inquiry, Vol. 19, No. 2, Wiley on behalf of the American Bar Foundation Stable, 1994, 337.

² საქართველოს საგადასახადო კოდექსი, საქართველოს საკანონმდებლო მაცნე, 12/10/2010, 296-ე მუხლის პირველი ნაწილი.

2. საგადასახადო დავის გადაწყვეტის ძირითადი და ალტერნატიული მექანიზმების არსი

2.1. საგადასახადო დავის განხილვის ძირითადი მექანიზმები

საგადასახადო დავების განხილვის ძირითადი ანუ კლასიკური მექანიზმი მოიცავს საგადასახადო დავის განხილვის სასამართლო და არასასამართლო, ანუ ადმინისტრაციულ საშუალებებს. როგორც უკვე აღინიშნა, საქართველოს საგადასახადო კოდექსის თანახმად (შემდგომში - სსკ), საგადასახადო დავა შესაძლებელია განხილულ იქნეს საქართველოს ფინანსთა სამინისტროს სისტემასა და სასამართლოში.³ საქართველოს ფინანსთა სამინისტროს სისტემაში საგადასახადო დავის განმხილველი ორგანოები არიან შემოსავლების სამსახური და საქართველოს ფინანსთა სამინისტროსთან არსებული დავების განხილვის საბჭო.⁴ საქართველოს ფინანსთა სამინისტროს სისტემაში საგადასახადო დავა ორეტაპიანია და იწყება საჩივრის შემოსავლების სამსახურში წარდგენით.⁵

საგადასახადო დავის განხილვის ადმინისტრაციული მექანიზმი, სამართალწარმოებასთან შედარებით, მოკლე ვადებით გამოირჩევა. დავის განმხილველი ორგანო საჩივარს 20 დღის ვადაში განიხილავს.⁶ ხოლო, საქართველოს საგადასახადო კანონმდებლობიდან გამომდინარე სასამართლო დავის განხილვის ვადა პირველი ინსტანციის სასამართლოში სასარჩელო განცხადების წარმოებაში მიღებიდან საქმეზე საბოლოო გადაწყვეტილების გამოტანამდე არ უნდა აღემატებოდეს 2 თვეს, ხოლო თუ განსახილველი საქმე განსაკუთრებული სირთულით ხასიათდება, საქმის განმხილველი სასამართლოს გადაწყვეტილებით ეს ვადა შეიძლება გაგრძელდეს არაუმეტეს 2 თვით.⁷

ზემოთ აღნიშნული უფლების დაცვის სამართლებრივ საშუალებებს მრავალი დადებითი და უარყოფითი თავისებურება გააჩნია. თუმცა, წინამდებარე სტატიის განხილვის საგანს არ წარმოადგენს უშუალოდ საგადასახადო დავების განხილვის ადმინისტრაციული და სასამართლო მექანიზმების შინაარსობრივი განხილვა.

2.2. საგადასახადო დავის განხილვის ალტერნატიული მექანიზმების არსი

ყველა სხვა მექანიზმი, რომელიც მიმართულია საგადასახადო დავის განხილვის ან მისი პრევენციისკენ საგადასახადო დავის გადაწყვეტის ალტერნატიულ საშუალებად შეგვიძლია მივიჩნიოთ. იმ შემთხვევაში, თუ გადასახადის გადამხდელი მიიჩნევს, რომ დავის განხილვის ადმინისტრაციული ან საგადასახადო მექანიზმი ზედმეტად გაჭიანურებული ან არაეფექტურია, მას უნევს მოიძიოს საგადასადო დავის ოპტიმალურად და უმტკივნეულოდ დასრულების ალტერნატიული საშუალება.

საგადასახადო დავის გადაჭრის საშუალებად გადასახადის გადამხდელს შეუძლია გამოიყენოს საგადასახადო არბიტრაჟი, საგადასახადო შეთანხმება, მედიაცია და სხვა. მნიშვნელოვანია ამ ინსტიტუტების ზოგადი არსის აღნიშვნა.

საგადასახადო დავის დასრულებისა და მისი თავიდან აცილების ერთ-ერთ საშუალებად თანამედროვე საგადასახადო მეცნიერებაში სხვადასხვა სახით საგადასახადო ორგანოსთან

³ საქართველოს საგადასახადო კოდექსი, საქართველოს საკანონმდებლო მაცნე, 12/10/2010, 296-ე მუხლის პირველი ნაწილი.

⁴ იქვე, 297-ე მუხლის პირველი ნაწილი.

⁵ იქვე, 297-ე მუხლის მე-3 ნაწილი.

⁶ იქვე, 301-ე მუხლის პირველი ნაწილი.

⁷ საქართველოს ადმინისტრაციული საპროცესო კოდექსი, საქართველოს საკანონმდებლო მაცნე 06/08/1999, მე-13² მუხლის პირველი ნაწილი.

მორიგება მიიჩნევა. სწორედ ამ ინსტიტუტის გამოხატულებად შეგვიძლია მივიჩნიოთ საგადასახადო შეთანხმების ინსტიტუტი. საგადასახადო შეთანხმების არსი გათვალისწინებულია საგადასახადო კოდექსით, რომლის თანახმადაც, შემოსავლების სამსახურსა და გადასახადის გადამხდელს შორის შესაძლებელია გაფორმდეს საგადასახადო შეთანხმება გადასახადის გადამხდელის საგადასახადო დავალიანების შემცირების მიზნით.⁸

მას შემდეგ, რაც გადასახადის გადამხდელი მიმართავს შემოსავლების სამსახურს, ეს უკანასკნელი განცხადებას თანდართულ მასალებთან ერთად წარუდგენს საქართველოს ფინანსთა მინისტრს საქართველოს მთავრობის სხდომაზე განხილვის მიზნით.⁹

საგადასახადო შეთანხმების გაფორმების შესახებ გადანყვეტილებას იღებს საქართველოს მთავრობა, რომელიც განსაზღვრავს გადასახადის გადამხდელის მიერ საგადასახადო შეთანხმების შესაბამისად გადასახდელი თანხის ოდენობასა და გადახდის ვადას.¹⁰ საბოლოო სახით საგადასახადო შეთანხმების აქტი ფორმდება შემოსავლების სამსახურსა და გადასახადის გადამხდელს შორის.¹¹

რაიმე სახის კონსენსუსის მიღწევა საგადასახადო ადმინისტრაციასა და გადასახადის გადამხდელს შორის დადებითად უნდა შეფასდეს. თუმცა, მნიშვნელოვანია შეიცვალოს მასშტაბები, რადგან საგადასახადო შეთანხმების გაფორმება საკმაოდ მაღალ ინსტიტუციურ საფეხურზე ხდება და მოცემულ წარმოებაში საქართველოს მთავრობა მონაწილეობს.

საგადასახადო კანონმდებლობაში ასევე სიახლეს წარმოადგენს შემონმების აქტის პროექტის განხილვა შემოსავლების სამსახურის აუდიტის დეპარტამენტში მედიაციის წესის შემოღება. შემოსავლების სამსახურის აუდიტის დეპარტამენტში მედიაციის პროცედურა გულისმობს გადასახადის გადამხდელის პოზიციის განხილვას აუდიტის დეპარტამენტის სათათბირო საბჭოზე, შემონმების აქტის პროექტთან დაკავშირებით.¹² თვალსაჩინოა, რომ ამგვარი ღონისძიებაც საგადასახადო დავის პრევენციას ემსახურება.

მნიშვნელოვანია აგრეთვე, დავის პრევენციის სხვა ღონისძიებებიც. ამ თვალსაზრისით პრევენციულ ღონისძიებად გვევლინება პირადი საგადასახადო მრჩეველისა და უზნის საგადასახადო ინსპექტორის ინსტიტუტები, მაგრამ დღესდღეობით მათი მუშაობის წარმატება და მათდამი ნდობა ძალიან დაბალია, რადგან ისინი წამოადგენს თავად მაკონტროლებელი ორგანოს ნაწილს. შესაბამისად, წახალისებულია მაკონტროლებელი ორგანოს გარეთ კერძო ხასიათის სტრუქტურის ჩამოყალიბება, რომელიც თანაბრად სარგებლობს ყველა მხარის ნდობით. ამგვარი ინსტიტუტი წარმატებით ფუნქციონირებს გერმანიაში „საგადასახადო კონსულტანტის“ სახით.¹³ ეს ინსტიტუტი ეფექტურად მუშაობს გერმანიაში.¹⁴

რაც შეეხება, არბიტრაჟს, აღსანიშნავია, რომ ჩამოთვლილთაგან ის ყველაზე დიდი ისტორიის მქონე ინსტიტუტია. შესაბამისად, მნიშვნელოვანია ამ ინსტიტუტის არსის განხილვა და იმის დადგენა, შესაძლებელია თუ არა ის გვევლინებოდეს საგადასახადო დავებზე უფლე-

⁸ საქართველოს სამოქალაქო საპროცესო კოდექსი, პარლამენტის უწყებანი, 31/12/1997, 292-ე მუხლის პირველი ნაწილი.

⁹ იქვე, 293-ე მუხლის პირველი ნაწილი.

¹⁰ იქვე, 293-ე მუხლის პირველი ნაწილი.

¹¹ იქვე, 294-ე მუხლის პირველი ნაწილი.

¹² იხ. შემოსავლების სამსახურის უფროსის 2013 წლის 8 ივლისის № 31275 ბრძანებით დამტკიცებული „შემოსავლების სამსახურის დავების განხილვის საბჭოს შექმნის, მისი საქმიანობის წესის, ასევე აუდიტის და საბაჟო დეპარტამენტებში მედიაციის შესახებ“ დანართი 3, პირველი მუხლის, პირველი პუნქტი.

¹³ იქვე, 111-112.

¹⁴ იხ. *Deutsche Treuhand-Gesellschaft AG., Tax Procedure: Tax Litigation and Dispute Resolution in Germany*, 1999. <<http://www.mondaq.com/x/7706/Arbitration+Dispute+Resolution/174+Tax+Procedure+Tax+Litigation+and+Dispute+Resolution+in+Germany>>, [29.07.1999].

ბის დაცვის ეფექტურ საშუალებად. სწორედ ამ მექანიზმზე იქნება საუბარი სტატიის მომდევნო თავში.

3. არბიტრაჟი, როგორც საგადასახადო დავის განხილვის ალტერნატიული საშუალება

3.1. არბიტრაჟის ინსტიტუტის წარმოშობა და მისი არსი

არბიტრაჟის ინსტიტუტის, როგორც საგადასახადო დავის განხილვის ეფექტური საშუალების, პრაქტიკული გამოყენების მიზანშეწონილობა სასურველია განიმარტოს ამ ინსტიტუტის ისტორიული განვითარების ანალიზის საფუძველზე.

კერძო არბიტრაჟის მხოლოდ ნოვაციურ ინსტიტუტად და 21-ე საუკუნის მიღწევად ჩათვლა არ იქნებოდა სწორი. დავის გადაწყვეტის ალტერნატიული საშუალებები ანტიკურ ხანაშიც პოპულარული იყო. არსებობს მოსაზრება, რომ პირთა შორის წარმოშობილი დავების გადაწყვეტის მიზნით მსგავსი მექანიზმის გამოყენება თვით სახელმწიფოს წარმოშობას უსწრებდა წინ.¹⁵

არბიტრაჟები თავდაპირველად განვითარდნენ სავაჭრო გილდიების და არა სასამართლოს სისტემისაგან. ის დავების გადაწყვეტის რუდიმენტულ და პრიმიტიულ სისტემად მიიჩნეოდა, რადგან საჭიროებდა არა სასამართლოს, არამედ ჩვეულებრივი ადამიანების მორჩილებას. შუა საუკუნეების პერიოდში როდესაც დავა წარმოიშობოდა ორ ვაჭარს შორის, მათ სასამართლო წარმოების დაწყებას, დავის გადაწყვეტაში მესამე ვაჭრის დახმარება ერჩივნათ. ამ უბრალო დასაწყისის მიუხედავად არბიტრაჟი ჩამოყალიბდა როგორც ყველაზე რთული და საკამათო საკითხი საერთაშორისო სამართლისა.¹⁶

თუ გავითვალისწინებთ სხვადასხვა სამართლებრივი ინსტიტუტის დიდ ისტორიას, არბიტრაჟი შესაძლებელია საკმაოდ ახალგაზრდა მექანიზმად მივიჩნიოთ. ეს ინსტიტუტი თანამედროვე სახით ძირითადად მე-20 საუკუნის ბოლო მეოთხედიდან ჩამოყალიბდა, რისი მიზეზიც მსოფლიო ეკონომიკურ წინსვლაა. არსებობს საპირისპირო მოსაზრება, რომ ის საბოლოო სახით მეორე მსოფლიო ომის შემდგომ ჩამოყალიბდა, თუმცა ამ მოსაზრებას მონიშნულ მდეგეებიც ყავს.¹⁷

არბიტრაჟის მიმართ დამოკიდებულება თავიდანვე საკმაოდ პოზიტიური იყო. ნიუ-იორკის შტატის გენერალური ზედამხეველი, ენდრიუ ელიოტი ჯერ კიდევ 1781 წელს წერდა, რომ სავაჭრო დავების გადაწყვეტის ყველაზე მიზანშეწონილი და სამართლიანი წესი მათი ავტორიტეტული ვაჭრებისათვის გადაცემაა.¹⁸ აღსანიშნავია, რომ ლონდონის საერთაშორისო არბიტრაჟმა მოღვაწეობა ჯერ კიდევ 1892 წლიდან დაიწყო.¹⁹ მეორე მსოფლიო ომის შემდგომ, ეკონომიკის ზრდის სწრაფმა ტემპებმა არბიტრაჟების პოპულარობის ზრდა განაპირობა, მაგრამ მხოლოდ ეს არ ნიშნავს იმას რომ ისინი მე-20 საუკუნის მეორე ნახევარში ჩამოყალიბდა.²⁰

არბიტრაჟის ისტორიული მიმოხილვის პარალელურად, მნიშვნელოვანია, ინსტიტუტის არსის წარმოჩენა, რომელიც მას ამჟამად მიმზიდველ სამართლებრივ ხასიათს სძენს. არბიტრაჟის ინსტიტუტი იმ პროცედურას გულისხმობს, რომლის დროსაც მხარეები, ან მათი წარმომადგენლები, არბიტრებს აცნობენ საკუთარ სუბიექტურ აზრს, ეს უკანასკნელ კი, მიღებუ-

¹⁵ *ცერცვაძე გ.*, საერთაშორისო არბიტრაჟი, თბ., 2009, 28.

¹⁶ *Ganguly M.*, Tribunals and Taxation: an Investigation of Arbitration in Recent US Tax Convention, Law Journal, Wisconsin International Law Journal, Vol. 29, Issue 4, Winter 2012, 737.

¹⁷ *ცერცვაძე გ.*, საერთაშორისო არბიტრაჟი, თბ., 2009, 28.

¹⁸ იქვე.

¹⁹ იქვე, 29.

²⁰ იქვე.

ლი ინფორმაციის გაანალიზებით უნდა მივიდნენ ობიექტურ დასკვნამდე, რაც საარბიტრაჟო გადაწყვეტილების სახით ყალიბდება და მხარეთათვის სავალდებულო იურიდიული ძალა აქვს.²¹

თანამედროვე არბიტრაჟებში საქმის განხილვაში ჩვეულებრივ ორი ან მეტი არბიტრი მონაწილეობს, რომლებსაც მხარეები ირჩევენ. არჩეული არბიტრაბი მესამე არბიტრს ნიშნავენ, ვინც თავმჯდომარის ფუნქციას ითავსებს. ამ ღონისძიების მიზანი ისაა, რომ მხარეები დარწმუნდნენ რომ საქმის შედეგი მხოლოდ მონიშნულმდეგეზე არაა დამოკიდებული. ეს წესი არბიტრაჟის შემადგენლობის ნეიტრალურობას ემსახურება.²²

მხარეები საარბიტრაჟო განხილვასა და მის ზოგად წესებს ძირითად კომერციულ კონტრაქტში ითვალისწინებენ.²³ ევროპულ ქვეყნებში, განსაკუთრებით გერმანიაში არბიტრაჟის მართლმსაჯულებასთან კავშირს დიდ ყურადღებას უთმობენ. საპირისპიროა აშშ-ში ჩამოყალიბებული მოსაზრება, რომლის თანახმადაც, აბიტრაჟი არის არა მართლმსაჯულების განმახორციელებელი ორგანო, არამედ ის თავისებური ბიზნეს სერვისია, რომელიც კლიენტს სთავაზობს დავის მოკლე დროში, იაფად და კვალიფიციურად გადაწყვეტას.²⁴

არსებობს მოსაზრება არბიტრაჟის საჯაროსამართლებრივი ბუნების შესახებაც. ამ მოსაზრებას იმით ადასრუებენ, რომ არბიტრაჟი აღჭურვილია უფლებამოსილებით გადაწყვეტოს მხარეთა შორის წარმოშობილი დავა. თუმცა, მეცნიერთა მეორე ნაწილს საპირისპირო მოსაზრება აქვს და აღნიშნავს, რომ არბიტრაჟისათვის მიმართვა დავის განხილვის მიზნით არ არის სავალდებულო, არამედ მხარეები მხოლოდ შეთანხმების საფუძველზე მიანდობენ მას დავის გადაწყვეტას.²⁵

3.2. არბიტრაჟის სახეები

არბიტრაჟთა კლასიფიკაცია მრავალი კრიტერიუმის მიხედვით შეიძლება განხორციელდეს, მაგრამ საგადასახადო დავების ქრილში მნიშვნელოვანია გამოიკვეთოს მხოლოდ მათი რამოდენიმე უმნიშვნელოვანესი სახე.

უპირველეს ყოვლისა, განასხვავებენ ე.წ. „ლია“ და „დახურულ“ არბიტრაჟებს. ეს საკითხი, ყოველ კონკრეტულ შემთხვევაში არბიტრაჟის სადამფუძნებლო დოკუმენტაციით განისაზღვრება. არბიტრაჟი „დახურულია“, თუ მისი კომპეტენცია მხოლოდ პირთა განსაზღვრული წრის დავათა განხილვით შემოიფარგლება. ხოლო, „ლია“ არბიტრაჟს ნებისმიერ სუბიექტს შორის წარმოშობილი დავის განხილვის უფლებამოსილება გააჩნია.²⁶

არბიტრაჟის კლასიფიკაციის კიდევ ერთ სახეს წარმოადგენს მისი დაყოფა სავალდებულო და ფაკულტატიურ არბიტრაჟებად. არბიტრაჟი სავალდებულობა საარბიტრაჟო გადაწყვეტილების სავალდებულობის მიხედვით წყდება. ზოგიერთ შემთხვევაში, შესძლებელია საარბიტრაჟო გადაწყვეტილება არ იყოს სავალდებულო რომელიმე მხარისათვის.²⁷

ყველაზე აქტუალურია არბიტრაჟების კლასიფიკაცია მათი საქმიანობის პერიოდულობის მიხედვით. არბიტრაჟი შეიძლება შეიქმნას ერთი კონკრეტული დავის განხილვისათვის. ამ არბიტრაჟის საქმიანობა დავის დასრულებისთანავე წყდება. ასეთ არბიტრაჟს ad hoc

²¹ ცერცვაძე გ., საერთაშორისო არბიტრაჟი, თბ., 2009, 31.

²² Ganguly M., Tribunals and Taxation: an Investigation of Arbitration in Recent US Tax Convention, Law Journal, Wisconsin International Law Journal, Vol. 29 Issue 4, Winter 2012, 739.

²³ იქვე.

²⁴ ცერცვაძე გ., საერთაშორისო არბიტრაჟი, თბ., 2009, 31.

²⁵ იქვე, 32.

²⁶ იქვე, 41.

²⁷ იქვე.

არბიტრაჟს უწოდებენ. ეს ტერმინი ლათინურია და ის ნიშნავს „ამ შემთხვევისათვის“.²⁸ ამასთან არსებობს მუდმივმოქმედი ანუ ინსტიტუციური არბიტრაჟები, რომლებიც იქმნება განუსაზღვრელი ვადით.²⁹ ამ სახის არბიტრაჟების დადებით და უარყოფით თვისებებზე სტატიის შემდგომ თავში იქნება საუბარი.

არბიტრაჟები შესაძლებელია დაიყოს ზოგად და სპეციალიზებულ არბიტრაჟებად.³⁰ დარგობრივი კუთვნილების მიხედვით განასხვავებენ ზოგადი სახის არბიტრაჟს, რომელიც განიხილავს ყველას სახის დავას, ასევე სპეციალიზებულ არბიტრაჟს, რომელიც კონკრეტული სფეროთი შემოიფარგლება.³¹ სწორედ სპეციალიზებული არბიტრაჟის სახე შეიძლება იყოს საგადასახადო არბიტრაჟი.

აღსანიშნავია არბიტრაჟის კიდევ ერთი, შუალედური სახე, ე.წ. ადმინისტრაციული არბიტრაჟები. ადმინისტრაციული არბიტრაჟი სახეზეა, როდესაც რომელიმე კომერციული ორგანიზაცია, კონკრეტულ შემთხვევაში ითავსებს არბიტრაჟის ფუნქციას.³²

3.3. არბიტრაჟი, როგორც უფლების დაცვის საშუალება საგადასახადო დავებზე

საგადასახადო დავების განხილვა არბიტრაჟის მიერ შესაძლებელია ხორციელდებოდეს, როგორც ეროვნული კანონმდებლობის ფარგლებში გადასახადის გადამხდელსა და ადმინისტრაციულ ორგანოს შორის არსებული დავების ფარგლებში, ისე საერთაშორისო დონეზე. კერძო არბიტრაჟი შესაძლებელია გვევლინებოდეს საგადასახადო დავებზე უფლების დაცვის საკმაოდ ეფექტურ საშუალებად.

სხვადასხვა სააბიტრაჟო ინსტიტუტი ორიენტირებულია მრავალფეროვანი დავების, მათ შორის საგადასახადო დავის, განხილვაზე. მსოფლიოში საკმაოდ ავტორიტეტულ საარბიტრაჟო ინსტიტუტებად გვევლინება: პარიზის საერთაშორისო სავაჭრო პალატის საერთაშორისო კერძო არბიტრაჟი (ICC), ამერიკის საარბიტრაჟო ასოციაცია (AAA), ლონდონის საერთაშორისო საარბიტრაჟო სასამართლო (LCIA) და სხვ.³³

საგადასახადო დავებზე არბიტრაჟი მიიჩნევა უფლების დაცვის ეფექტურ საშუალებად განსაკუთრებით ორმაგი დაბეგვრის საქმეებზე. როდესაც ორი სახელმწიფო ხელს აწერს საგადასახადო ხელშეკრულებას ისინი იზიარებენ ერთიან საგადასახადო წესებს.³⁴ თუმცა, პრაქტიკაში ეს ორი სახელმწიფო შესაძლებელია ამ შეთანხმების სხვადასხვაგვარ ინტერპრეტაციას ახდენდეს, თუნდაც ხელშეკრულების შედგენის ენის გამო.³⁵

ძირითადი უთანხმოება ორმაგი დაბეგვრის სფეროში წარმოიშობა, როდესაც გადასახადის გადამხდელი მულტიეროვნული კორპორაცია ან მოქალაქეა, იგი დაიბეგრა ორი განსხვავებული იურისდიქციის შესაბამისად და იძულებულია გადასახადი ორჯერ გადაიხადოს. ტრადიციულად, როდესაც ამგვარი საერთაშორისო დავა წარმოიშობა ორივე ქვეყნის საგადასახადო ადმინისტრაციული ორგანო ერთვება „საერთო შეთანხმების პროცედურაში“ (Mutual Agreement Procedure, შემოკლებით - MAP), რაც მოაზრებულია ამ ქვეყნებს შორის გაფორმებული ხელშეკრულებებით. საერთო შეთანხმების პროცედურა ძირითადი გზაა საერთაშორისო საგადასახადო დავის გადაჭრისა, თუმცა შესაძლებელია ის საკმაოდ დიდ დროს მოითხოვ-

²⁸ ცერცვაძე გ., საერთაშორისო არბიტრაჟი, თბ., 2009, 44.

²⁹ იქვე, 45.

³⁰ იქვე, 49.

³¹ იქვე, 45.

³² იქვე, 46.

³³ იქვე, 48.

³⁴ Ganguly M., Tribunals and Taxation: an Investigation of Arbitration in Recent US Tax Convention, Law Journal, Wisconsin International Law Journal, Vol. 29, Issue 4, Winter 2012, 749.

³⁵ იქვე, 750.

დეს.³⁶ ამ ხარვეზების გამო არბიტრაჟი მიიჩნევა იმ ინსტიტუტად რომელიც ავსებს ამ ნაკლს. როდესაც „საერთო შეთანხმების პროცედურის“ ფარგლებში მოლაპარაკებები უშედეგოდ დასრულდება, გადასახადის გადამხდელი, ან სახელწიფო ორგანო ჩართავს დავის მონაწილეებს საარბიტრაჟო წარმოებაში. მიუხედავად არბიტრაჟის უპირატესობისა მაინც სადავოა მისი შესაბამისობა საგადასახადო დავების გადანაცვებისადმი.³⁷

იმისათვის, რომ მხარეები ჩაერთონ ასეთი ტიპის საგადასახადო დავაში საჭიროა რომ მხარეებს გაფორმებული ჰქონდეთ საგადასახადო შეთანხმება. ეს პირობა საკმარისი უნდა იყოს იმისათვის რომ არბიტრაჟის საქმიანობა ჩაითვალოს კანონიერად ხოლო გადანაცვლებს ალსრულებადი იყოს.³⁸

საგადასახადო დავა შეიძლება იყოს მრავალგვარი, ვინაიდან საგადასახადო დავის საგანი მრავალფეროვანია. რაც შეეხება ეროვნული კანონმდებლობის ფარგლებში საარბიტრაჟო განხილვას, ალსანიშნავია, რომ გადასახადის გადამხდელი შეიძლება ასაჩვრებდეს საგადასახადო ორგანოს ისეთ ღონისძიებას, რომელიც გამოცემულია ადმინისტრაციულსამართლებრივი აქტის ფორმით. ერთი შეხედვით, შეიძლება დაშვება იმისა, რომ კერძო არბიტრაჟი ვერ იქნება უფლებამოსილი ბათილად ცნოს საგადასახადო ორგანოს მიერ გამოცემული აქტი. საქართველოს ზოგადი ადმინისტრაციული კოდექსის თანახმად, ადმინისტრაციული ორგანო უფლებამოსილია ბათილად ცნოს მის მიერ გამოცემული აქტი.³⁹ შესაბამისად, საარბიტრაჟო გადანაცვლების შესრულების ნაწილში არბიტრაჟს არ დასჭირდება აქტის გაბათილება. ასეთ შემთხვევაში თავად ადმინისტრაციული ორგანო შეასრულებს მას, თუ ის დაეთანხმება კერძო არბიტრაჟს გამოტანილ გადანაცვლებას. ხოლო, წინააღმდეგ შემთხვევაში, ამუშავდება საარბიტრაჟო გადანაცვლების ცნობისა და ალსრულების მექანიზმები და ალსრულების პროცესში სასამართლო ჩაერთვება.

3.4. არბიტრაჟის დადებითი და უარყოფითი მხარეები

არბიტრაჟს როგორც დავის გადანაცვლის ალტერნატიულ საშუალებას საკმაოდ ბევრი უპირატესობა გააჩნია. არბიტრაჟის დადებით მხარედ ხშირად ასახელებენ მხარის შესაძლებლობას განხილვა მაქსიმალურად შეუსაბამონ თავიანთ მოთხოვნებსა და ინტერესებს.⁴⁰

არბიტრაჟების ერთ-ერთ უპირატესობად არბიტრების კომპეტენტურობა მიიჩნევა. არბიტრაჟების განვითარების ადრეული ეტაპიდანვე, არბიტრებად ინვესტდენ მაღალკვალიფიციურ და ავტორიტეტულ სპეციალისტებს სამართლისა და ეკონომიკის იმ სფეროში რომელიც კონკრეტულ დავას მიეკუთვნება. მათგან განსხვავებით, მოსამართლეს ვერ მოსთხოვ ისეთი სპეციფიური დარგის ღრმა ცოდნას როგორცაა ეკონომიკის საკითხები.⁴¹

არბიტრაჟს ხშირად დავის გადანაცვლის იაფ საშუალებად მოიაზრებენ. რეალობასთან ახლოს ალბათ უფრო შუალედური შეფასებაა: მართალია არბიტრაჟი აღარ რჩება დავის განხილვის იაფ საშუალებად და დროშიც არანაკლებ ჭიანჭურდება, მაგრამ ის შეგვიძლია მივიჩნიოთ დავის გადანაცვლის მოქნილ და ეფექტიან მექანიზმად. ამასთან, მხარეებს აქვთ შესაძლებლობა შეთანხმდნენ ყველა დეტალზე, სასამართლო კი შეზღუდულია საპროცესო კანონმდებლობით.⁴²

³⁶ Ganguly M., Tribunals and Taxation: an Investigation of Arbitration in Recent US Tax Convention, Law Journal, Wisconsin International Law Journal, Vol. 29, Issue 4, Winter 2012, 749.

³⁷ იქვე.

³⁸ იქვე, 751.

³⁹ საქართველოს ზოგადი ადმინისტრაციული კოდექსი, საქართველოს საკანონმდებლო მაცნე 15/07/1999, მე-60¹ მუხლის მე-3 ნაწილი.

⁴⁰ ცერცვაძე გ., საერთაშორისო არბიტრაჟი, თბ., 2009, 34.

⁴¹ იქვე, 35.

⁴² იქვე, 37.

საარბიტრაჟო გადაწყვეტილების მიმართ არ მოქმედებს გასაჩივრების საპროცესო წესები. მისი გასაჩივრების ერთადერთი საშუალება სასამართლოსადმი მიმართვაა მისი გაუქმების მოთხოვნით.⁴³ შესაბამისად, არბიტრაჟის უარყოფით მხარედ მიიჩნევენ იმას, რომ ის საკმარისკის შემცველი ისნტიტუტია, რადგან არსებობს საარბიტრაჟო გადაწყვეტილების გაუქმების ან სასამართლოს მიერ მის ცნობასა და აღსრულებაზე უარის თქმის შესაძლებლობა.⁴⁴

ბოლო წლებში არბიტრაჟი იქცა საკმაოდ ეფექტურ საერთაშორისო საინვესტიციო და კომერციული დავების გადაწყვეტის საშუალებად. არბიტრაჟის პოპულარობის შეფასების მიზნით მეცნიერები ძირითადად მიუთითებენ რამოდენიმე კრიტერიუმზე. ეს კრიტერიუმებია: პროგნოზირებადობა, მიუკერძოებლობა, ექსპერტულობა, ფინალურობა, კონფიდენციალურობა, შეზღუდული გამოკვლევა, ნაკლები დროითი დანახარჯები და მეტი მეგობრულობა.⁴⁵

ამ კრიტერიუმთა რელევანტურობის თაობაზე ჩატარებულმა გამოკითხვებმა საკმაოდ საინტერესო სურათი აჩვენა. გამოკითხვნი მენარმეები, რომლებიც სწორედ საარბიტრაჟო განხილვის სეგმენტს წარმოადგენენ. გამოკითხულთა 75 % მიიჩნევს, რომ საარბიტრაჟო წარმოების შედეგი არ არის პროგნოზირებადი. არბიტრაჟის კორპუსის ნეიტრალურობა უმნიშვნელოვანესი ამოცანაა.⁴⁶ გამოკითხულთა 72% მიიჩნევს, რომ არბიტრები ნეიტრალურნი და მიუკერძოებლები არიან. ასევე, გამოკითხულთა უმეტესობა 36% მაღალი რელევანტურობის მოსაზრებად თვლის არბიტრების ექსპერტულობას. პროცედურების კონფიდენციალურობას ჯამურად გამოკითხულთა 64% მიიჩნევს მაღალრელევანტურ და მნიშვნელოვან უპირატესობად. საარბიტრაჟო წარმოებაში გარემოებათა გამოკვლევის ეტაპის შედარებით შეზღუდულ ხასიათს მნიშვნელოვან უპირატესობად მიიჩნევს გამოკითხულთა 35%. არბიტრაჟის მაღალრელევანტურ უპირატესობად მისი გასაჩივრების შეუძლებლობას მიიჩნევს გამოკითხულთა 37%. ამასთან გამოკითხული პირების 41% არცთუ დამაჯერებლად მიიჩნევს არბიტრაჟის მეგობრულობის მოსაზრებას.⁴⁷

მიიჩნევა, რომ არბიტრაჟის ხარჯები, როგორც წესი სასამართლოზე მეტი არ არის, რაც მიიღწევა უფრო მოკლე საპროცესო ციკლის წყალობით, შესაბამისად, უფრო მცირეა საარბიტრაჟო წარმოებაში განეული წარმომადგენლობითი ხარჯებიც.⁴⁸ საარბიტრაჟო წარმოება მეტად თავისუფალია იმ სხდომათა გადადებებისაგან, რომელიც სასამართლოს განუყოფელ მოვლენად შეგვიძლია მივიჩნიოთ. საქმის გარემოებათა გამოკვლევის ლიმიტირებული პერიოდი და აპელაციის არარსებობა მას უფრო სწრაფ მექანიზმად აქცევს.⁴⁹ თუმცა, გამოკითხულთა 37% არ თვლის დამაჯერებლად, რომ საარბიტრაჟო წარმოება ნაკლებ დროს მოითხოვს. ალბათ ამიტომაც, გამოკითხულთა 51%-სთვის არადამაჯერებელია, რომ არბიტრაჟი ნაკლებდანახარჯიანი პროცედურაა.⁵⁰

საარბიტრაჟო განხილვის კონფიდენციალურობა მისი ერთ-ერთი საკმაოდ მნიშვნელოვანი უპირატესობაა. განსხვავებით სამართალწარმოებისაგან საარბიტრაჟო წარმოება კონფიდენციალურია. სასამართლო სხდომებს ხშირად პრესა და პუბლიკა ესწრება, თუმცა ეს უფლება საარბიტრაჟო წარმოების შემთხვევაში გამორიცხულია.⁵¹

⁴³ *ჯერცვაძე გ.*, საერთაშორისო არბიტრაჟი, თბ., 2009, 35.

⁴⁴ იქვე, 38.

⁴⁵ *Ganguly M.*, Tribunals and Taxation: an Investigation of Arbitration in Recent US Tax Convention, Law Journal, Wisconsin International Law Journal, Vol. 29, Issue 4, Winter 2012, 744.

⁴⁶ იქვე, 745.

⁴⁷ იქვე, 744-745.

⁴⁸ *ჯერცვაძე გ.*, საერთაშორისო არბიტრაჟი, თბ., 2009, 34-36.

⁴⁹ *Ganguly M.*, Tribunals and Taxation: an Investigation of Arbitration in Recent US Tax Convention, Law Journal, Wisconsin International Law Journal, Vol. 29, Issue 4, Winter 2012, 746.

⁵⁰ იქვე, 744-745.

⁵¹ იქვე, 747.

მართალია არბიტრაჟი და სასამართლო განსხვავებული ინსტიტუტებია, მაგრამ, ისინი ერთმანეთთან საკმაოდ დაკავშირებულია. კერძოდ სასამართლო გადაწყვეტილების აღსრულების ნაწილში.⁵²

როგორც უკვე აღინიშნა, ძირითადად ორი ტიპის არბიტრაჟები არსებობს. ესენია ინსტიტუციური და ე.წ. ad hoc არბიტრაჟები. საინტერესოა თავად ამ ფორმის არბიტრაჟებს რა დადებითი და უარყოფითი მხარეები გააჩნია. ინსტიტუციური არბიტრაჟი კომპეტენტურია მაშინ, როდესაც მხარეები ირჩევენ კონკრეტული საარბიტრაჟო ინსტიტუტის წესებს. ამის საწინააღმდეგოდ, ad hoc არბიტრაჟი შედგება დროებით შეკავშირებული არბიტრებისაგან და მხარეები თავად ადგენენ საარბიტრაჟო წარმოების წესებს. ინსტიტუციური არბიტრაჟის შემთხვევაში მხარეებს შეუძლიათ შეარჩიონ მათთვის სასურველი არბიტრები ამ ინსტიტუტის მიერ განსაზღვრული სიიდან.

ინსტიტუციური არბიტრაჟის ერთ-ერთი დადებითი მხარე ისაა, რომ მარტივია დაინეროს საარბიტრაჟო შეთანხმება და სააბიტრაჟო წარმოება შეიძლება დაინყოს წარმოების დეტალურ წესებზე მოლაპარაკებების გარეშე. ბორბლის ხელახლა გამოგონების ნაცვლად თითოეული საარბიტრაჟო შეთანხმება მოიაზრებს იმ წესების გამოყენებას, რომელიც დადგენილია საარბიტრაჟო ინსტიტუტის მიერ. ამ წესების უმეტესობა ათობით წლისაა, მაგრამ პერიოდულად განიცდის განახლებას. სააბიტრაჟო წარმოების წესები ითარგმნება სხვადასხვა ენაზე, რათა ყველა მხარემ შეძლოს მათი გაცნობა.⁵³

საარბიტრაჟო ინსტიტუტი გვევლინება მაკოორდინირებლად ყველა ხარჯისა და მოსაკრებლის გადახდის ნაწილში, რასაც საარბიტრაჟო წარმოება მოითხოვს. ინსტიტუციური არბიტრაჟის უარყოფით მხარედ მიიჩნევენ იმას, რომ საქმის განხილვა ინსტიტუციურ არბიტრაჟში ჩვეულებრივ წინასწარ საფასურის გადახდას მოითხოვს საქმის ადმინისტრაციული ხარჯებისათვის. საერთაშორისო პრაქტიკის თანახმად, არბიტრაჟს გარეთ მორიგების შემთხვევაში საარბიტრაჟო განხილვის საფასური უქმდება. რთული დავების შემთხვევაში საფასურის გადახდა შეიძლება აუცილებელიც იყოს.⁵⁴

მეცნიერები იუმორისტულად ინსტიტუციური არბიტრაჟსა და ad hoc არბიტრაჟს შორის განსხვავებას მკერავის მიერ შეკვეთით შეკერილსა და მაღაზიაში ნაყიდ კოსტიუმს შორის სხვაობას ადარებენ. უკვე არსებულ წესებზე მორგების ნაცვლად ad hoc არბიტრაჟი მეტ ჩართულობას სთავაზობს მხარეს. უკვე არსებული წესების გამოყენება ჩვეულებრივ მხარეს თანხის დაზოგვისა და დროის ეკონომიის საშუალებას აძლევს, მაგრამ მხარეს მსხვერპლად წარმოებაზე ნაკლები კონტროლის ქონის გაღება უწევს.⁵⁵

ყველა საარბიტრაჟო ინსტიტუტს აქვს თავის წესები. ad hoc არბიტრაჟისათვის ამ წესებით სარგებლობა არცთუ კარგი არჩევანია. გაერთიანებული ერების საერთაშორისო სავაჭრო კომისიამ (UNCITRAL) შემოიღო მოდელური სამართლებრივი წესები საერთაშორისო ვაჭრობასთან დაკავშირებით, რომელიც შესაძლებელია გამოყენებულ იქნეს ad hoc არბიტრაჟების მიერ. 1976 წელს ზემოთ აღნიშნულმა კომისიამ გამოაქვეყნა საარბიტრაჟო წესები, რაც მნიშვნელოვან მოვლენად იქცა ad hoc არბიტრაჟებისათვის, რადგან ეს წესები ჩარჩოდ გამოიყენება მათ მიერ. აღსანიშნავია, რომ უმეტესი საგადასახადო არბიტრაჟები hoc სახისაა.⁵⁶

⁵² იქვე, 749.

⁵³ იქვე, 740.

⁵⁴ იქვე, 742.

⁵⁵ იქვე, 743.

⁵⁶ იქვე.

3.5. საარბიტრაჟო წარმოების წესები საქართველოში

საქართველოში არბიტრაჟების საქმიანობას „არბიტრაჟის შესახებ“ საქართველოს კანონი არეგულირებს, რომელიც 2009 წლის 19 ივნისს იქნა მიღებული. ამ კანონის ამოქმედებისთანავე ძალადაკარგულად გამოცხადდა „კერძო არბიტრაჟის შესახებ“ საქართველოს 1997 წლის 17 აპრილის კანონი.⁵⁷

აღნიშნული კანონი ადგენს საქართველოში არბიტრაჟის შექმნის, საარბიტრაჟო წარმოების, საარბიტრაჟო გადწყვეტილების, აგრეთვე საქართველოს ფარგლებს გარეთ გამოტანილი საარბიტრაჟო გადწყვეტილების ცნობისა და აღსრულების წესებს.⁵⁸

მიზანშეწონილია საარბიტრაჟო წარმოების ქართული მოდელის ძირითადი საკითხების მიმოხილვა.

„არბიტრაჟის შესახებ“ საქართველოს კანონის შესაბამისად, არბიტრაჟი უფლებამოსილია განიხილოს პირთა თანასწორობაზე დამყარებული კერძო ხასიათის ის ქონებრივი დავა, რომლის მოწესრიგებაც მხარეებს შეუძლიათ ერთმანეთს შორის.⁵⁹ აღნიშნულ დებულებას საქართველოს სამოქალაქო საპროცესო კოდექსიც იმეორებს, რომლის თანახმადაც, პირთა თანასწორობაზე დამყარებული კერძო ხასიათის ქონებრივი დავა, რომლის მოწესრიგებაც მხარეებს შეუძლიათ ერთმანეთს შორის, მხარეთა შეთანხმებით, შეიძლება განსახილველად გადაეცეს არბიტრაჟს.⁶⁰ შესაბამისად, მოქმედი კანონმდებლობით გამორიცხულია არბიტრაჟის მიერ ისეთი ადმინისტრაციული დავის განხილვის შესაძლებლობა როგორცაა საგადასახადო დავა. მართალია საგადასახადო დავა ყოველთვის გადასახადის გადამხდელის ფინანსურ ინტერესს ეხება, მაგრამ ის არ წარმოადგენს კერძო ხასიათის ქონებრივ დავას, არამედ ასეთი დავა საჯაროსამართლებრივი ხასიათისაა.

გადასახადის გადამხდელთა უფლებების დაცვის მიზნით, საქართველოს მთავრობის ინიციატივით პარლამენტმა 2004 წელს მიღებულ საგადასახადო კოდექსში დავის განხილვის ერთ-ერთ ფორმად არბიტრაჟი განსაზღვრა. თუმცა, ამ დებულებების თანახმად, არბიტრაჟში დავის მორიგებით დასრულება არ შეიძლებოდა. მაგრამ, არბიტრაჟის უპირატესობა სასამართლოსთან მიმართებაში სწორედ დავის მორიგებით დამთავრების მეტი ალბათობაა. საგადასახადო დავის არბიტრაჟის საშუალებით მოწესრიგების შესაძლებლობა მალე იქნა ამოღებული საგადასახადო კოდექსიდან. აღნიშნული მეთოდი არ გაითვალისწინა არც ახალმა საგადასახადო კოდექსმა, რომელიც 2011 წლის პირველ იანვარს შევიდა ძალაში.⁶¹

მხარეები შეიძლება შეთანხმდნენ საარბიტრაჟო წარმოების წესებზე, რომელსაც მხარეები საარბიტრაჟო შეთანხმებაში მიუთითებენ. ამასთანავე, მხარეთა შეთანხმება კონკრეტულ საარბიტრაჟო დანესებულებაზე მოიცავს შეთანხმებას ამავე საარბიტრაჟო დანესებულების წესებზე.⁶² ხოლო, საარბიტრაჟო შეთანხმება არის შეთანხმება, რომლითაც მხარეები თანხმდებიან, განსახილველად გადასცენ არბიტრაჟს ყველა ან ზოგიერთი დავა, რომელიც წარმოიშვა ან შეიძლება წარმოიშვას მათ შორის.⁶³ ასეთი შეთანხმება წერილობითი ფორმით იდე-

⁵⁷ საქართველოს კანონი „არბიტრაჟის შესახებ“, საქართველოს საკანონმდებლო მაცნე, 02.-7.2009, 47-ე მუხლი.

⁵⁸ იქვე, პირველი ნაწილის პირველი პუნქტი.

⁵⁹ იქვე, პირველი ნაწილის მე-2 ქვეპუნქტი.

⁶⁰ საქართველოს სამოქალაქო საპროცესო კოდექსი, პარლამენტის უწყებანი, 31.12.1997, მე-12 მუხლის პირველი ნაწილი.

⁶¹ გაბისონია ი., საგადასახადო სამართალი, გადასახადის გადამხდელის უფლებების დაცვის მექანიზმები, თბ., 2013, 111.

⁶² საქართველოს კანონი „არბიტრაჟის შესახებ“, საქართველოს საკანონმდებლო მაცნე, 02.-7.2009, მე-2 მუხლის მე-2 ნაწილი.

⁶³ იქვე, მე-8 მუხლის პირველი ნაწილი.

ბა.⁶⁴ თუ მხარეთა შორის წესებზე შეთანხმება არ არსებობს, მაშინ დავა განიხილება არბიტრაჟის მიერ დადგენილი წესითა და კანონის მოთხოვნათა გათვალისწინებით.⁶⁵

არბიტრაჟი შესაძლოა შედგებოდეს ერთი ან რამდენიმე არბიტრისაგან, რომელთა რაოდენობას და დანიშვნის წესს განსაზღვრავენ მხარეები. ჩვეულებრივ მხარეები ნიშნავენ თანაბარი რაოდენობის არბიტრებს.⁶⁶ თუ საარბიტრაჟო შეთანხმებით არბიტრთა რაოდენობა ლუწი რიცხვით განისაზღვრება, მაშინ უკვე დანიშნული არბიტრები ვალდებული არიან, დანიშვნიდან 10 დღის ვადაში დანიშნონ კიდევ ერთი არბიტრი.⁶⁷ თუ არბიტრთა რაოდენობა არ იქნება განსაზღვრული მხარეთა შეთანხმებით, მაშინ არბიტრაჟი უნდა შეიქმნას სამი არბიტრის შემადგენლობით.⁶⁸ ასეთ შემთხვევაში, თითოეული მხარე ნიშნავს ერთ არბიტრს და ამ წესით დანიშნული ორი არბიტრი ნიშნავს არბიტრაჟის თავმჯდომარეს.⁶⁹

რაც შეეხება იმ სამართლის ნორმებს, რომელიც უნდა იქნას გამოყენებული, არბიტრაჟი დავას გადაწყვეტს მხარეთა მიერ არჩეული სამართლის იმ ნორმების შესაბამისად, რომლებიც დავის არსებით ნაწილზე ვრცელდება.⁷⁰

ერთ-ერთი ყველაზე მნიშვნელოვანი საკითხი საარბიტრაჟო გადაწყვეტილების გამოტანის ვადაა, რომელიც მოქმედი კანონმდებლობის შესაბამისად გამოტანილ უნდა იქნეს წერილობითი ფორმით, საარბიტრაჟო განხილვის დაწყებიდან 180 დღის ვადაში. აუცილებლობის შემთხვევაში აღნიშნული ვადა შეიძლება გააგრძელოს არბიტრმა არა უმეტეს 180 დღით.⁷¹

საარბიტრაჟო გადაწყვეტილებას მხარე ხშირად ნებაყოფლობით ასრულებს, რადგან მას არ სურს საკუთარი რეპუტაციის ეჭვქვეშ დაყენება. ამასთან, არსებობს საარბიტრაჟო გადაწყვეტილების ცნობისა და აღსრულების მექანიზმები.⁷² იმ შემთხვევაში, თუ არ ხდება ამ გადაწყვეტილების ნებაყოფლობითი შესრულება, წინა პლანზე მისი იძულებითი აღსრულების საკითხი წამოიწევს. ქართული კანონმდებლობის შესაბამისად, იმ ქვეყნის მიუხედავად, სადაც გამოტანილ იქნა საარბიტრაჟო გადაწყვეტილება, იგი შესასრულებლად სავალდებულოა და სასამართლოში წერილობითი შუამდგომლობის წარდგენის შემთხვევაში უნდა აღსრულდეს. საქართველოში გამოტანილ გადაწყვეტილებებთან დაკავშირებით უფლებამოსილ სასამართლოდ ითვლება სააპელაციო სასამართლოები, ხოლო საქართველოს ფარგლებს გარეთ გამოტანილ გადაწყვეტილებებთან დაკავშირებით – საქართველოს უზენაესი სასამართლო.⁷³

4. დასკვნა

კვლევამ აჩვენა, რომ არბიტრაჟის, როგორც საგადასახადო დავის გადაწყვეტის ალტერნატიული საშუალების, როლის საკანონმდებლო დონესა და პრაქტიკაში გაზრდის პერსპექტივა დადებითად აისახება ინსტიტუტის განვითარებაზე.

არსებობს რისკი რომ საკანონმდებლო დონეზე ცვლილებების დანერგვას წლები დასჭირდეს, ხოლო კანონმდებლობის სრულყოფა შესაბამისმა სასამართლო პრაქტიკამ უნდა გა-

⁶⁴ საქართველოს კანონი „არბიტრაჟის შესახებ“, საქართველოს საკანონმდებლო მაცნე, 02.-7.2009 მე-8 მუხლის მე-3 ნაწილი.

⁶⁵ იქვე, 24-ე მუხლის პირველი და მე-2 ნაწილი.

⁶⁶ იქვე, მე-10 მუხლის პირველი და მე-2 ნაწილი.

⁶⁷ იქვე, მე-10 მუხლის მე-3 ნაწილი.

⁶⁸ იქვე, მე-10 მუხლის მე-4 ნაწილი.

⁶⁹ იქვე, მე-11 მუხლის მე-3 ნაწილის „ა“ ქვეპუნქტი.

⁷⁰ იქვე, 36-ე მუხლი.

⁷¹ იქვე, 39-ე მუხლის პირველი და მე-2 ნაწილი.

⁷² *ცერცვაძე გ.*, საერთაშორისო არბიტრაჟი, თბ., 2009, 517.

⁷³ საქართველოს კანონი „არბიტრაჟის შესახებ“, საქართველოს საკანონმდებლო მაცნე, 19/06/2009, 44-ე მუხლის პირველი ნაწილი.

ნაპირობოს თუმცა, არბიტრაჟს აქვს უამრავი დადებითი მხარე, რაც შესაძლებელია იყოს პო-
ზიტიური მოვლენა საგადასახადო დავების განხილვის თვალსაზრისით. მართალია, არბიტრა-
ჟი არ არის საგადასახადო დავის განხილვის განსაკუთრებით იაფი და სწრაფი საშუალება,
მაგრამ მას ცალკეული უპირატესობა მაინც აქვს სასამართლოსთან შედარებით, რომელიც
განასხვავებს მას დავის გადანყვეტის პერსპექტივისა და მოქნილი მექანიზმის თვალსაზრი-
სით. არბიტრაჟი შესაძლებელია მიჩნეულ იქნეს მხარეზე მორგებულ დავის განხილვის მეტ-
ნაკლებად სწრაფ და იაფ საშუალებად. ამასთან, არბიტრაჟი ითვლება დავის განხილვის მიუ-
კერძოებელ და კონფიდენციალურ მექანიზმად, რომელშიც დარგის მაღალკვალიფიციური
სპეციალისტები არიან ჩართულნი.

დღესდღეობით საქართველოს კანონმდებლობა არ იძლევა საშუალებას რომ საგადასა-
ხადო დავა განხილულ იქნეს არბიტრაჟის მიერ, მაგრამ ამგვარი საშუალების დანერგვა შე-
საძლებელია მაღალეფექტურ და აუცილებელ ღონისძიებად იქნეს აღიარებული საგადასახა-
დო დავების განხილვისათვის. საგადასახადო დავის განხილვის ალტერნატიული მექანიზმე-
ბის დახვეწა დარღვეული უფლების უფრო სწრაფი და ეფექტური აღდგენის გარანტია იქნება.

ბიბლიოგრაფია:

1. საქართველოს კანონი „არბიტრაჟის შესახებ“, 02/07/2009.
2. საქართველოს ზოგადი ადმინისტრაციული კოდექსი, 15/07/1999.
3. საქართველოს საგადასახადო კოდექსი, საქართველოს საკანონმდებლო მაცნე, 12/10/2010.
4. საქართველოს სამოქალაქო საპროცესო კოდექსი, პარლამენტის უწყებანი, 31/12/1997.
5. შემოსავლების სამსახურის უფროსის 2013 წლის 8 ივლისის № 31275 ბრძანებით დამტკიცებული „შემოსავლების სამსახურის დავების განხილვის საბჭოს შექმნის, მისი საქმიანობის წესის, ასევე აუდიტის და საბაჟო დეპარტამენტებში მედიაციის წესი“.
6. გაბისონია ი., საგადასახადო სამართალი, გადასახადის გადამხდელის უფლებების დაცვის მექანიზმები, თბ., 2013, 110-111.
7. ცერცვაძე გ., საერთაშორისო არბიტრაჟი, თბ., 2009, 28, 31-32, 34-36, 41, 44-45, 49, 517.
8. *Deutsche Treuhand-Gesellschaft AG.*, Tax Procedure: Tax Litigation and Dispute Resolution in Germany, 1999. <<http://www.mondaq.com/x/7706/Arbitration+Dispute+Resolution/174+Tax+Procedure+Tax+Litigation+and+Dispute+Resolution+in+Germany>>, [29.07.1999].
9. *Ganguly M.*, Tribunals and Taxation: an Investigation of Arbitration in Recent US Tax Convention, Law Journal, Wisconsin International Law Journal, Vol. 29 Issue 4, Winter 2012, 737, 739, 749.
10. *Smith K.W., Stalans L.J.*, Negotiating Strategies for Tax Disputes: Preferences of Taxpayers and Auditors Author(s), Law & Social Inquiry, Wiley on behalf of the American Bar Foundation Stable, Vol. 19, No. 2, 1994, 337.